

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ШПЕНЮК Ірина Євгенівна

УДК 81'373.48:811.8:81'42 (043.3)

**ЕТИКЕТНІ МОВЛЕННЄВІ СТЕРЕОТИПИ АМЕРИКАНСЬКОГО
НАУКОВО-АКАДЕМІЧНОГО ДИСКУРСУ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі іноземних мов Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ІЛЬЧЕНКО Ольга Михайлівна,
Центр наукових досліджень та викладання
іноземних мов НАН України,
завідувач кафедри іноземних мов

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
ФРОЛОВА Ірина Євгенівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри теорії та практики
перекладу англійської мови

кандидат філологічних наук, доцент
ЧХЕТІАНІ Тамара Дмитрівна,
Київський національний лінгвістичний
університет,
доцент кафедри англійської філології і філософії
мови імені професора О. М. Мороховського

Захист відбудеться “31” березня 2017 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 14, ауд. 63.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий “23” лютого 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук

Клименко Л. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферовану дисертацію присвячено дослідженню дискурсивно-прагматичних характеристик етикетних мовленнєвих стереотипів американського науково-академічного дискурсу (НАД).

Сучасні дослідження мови вирізняються антропоцентричною спрямованістю, зокрема, зверненням до комунікативно-прагматичного аспекту її функціонування (Ф. С. Бацевич, В. І. Карабан, І. М. Колегаєва, Г. Г. Почепцов, Н. І. Формановська, Т. А. ван Дайк, Дж. Р. Серль). Новітня дискурсивна парадигма акцентує увагу лінгвістів на тісних зв'язках мовних та позамовних чинників комунікації (Н. Д. Арутюнова, А. Д. Белова, О. С. Кубрякова, М. Л. Макаров, А. М. Приходько, І. Є. Фролова, І. С. Шевченко, Р. Водак, К. Гайленд, Дж. Свейлз) і стимулює інтерес до питань забезпечення ефективності та успішності комунікації. У центрі уваги перебувають різні типи дискурсу (Н. Г. Бурмакіна, А. Р. Габідуліна, О. М. Гніздечко, О. М. Ільченко, А. П. Загнітко, В. І. Карасик, М. Ю. Олешков, Л. М. Рябих, Л. В. Сологуб, В. Є. Чернявська, О. Й. Шейгал, Т. В. Яхонтова), що зумовлено функціонуванням мови у соціальній, матеріальній і духовній сферах життя людини та суспільства. До сфери інституційного спілкування належить науково-академічний дискурс, важливість дослідження якого набуває особливої ваги з огляду на зростання ролі вищої освіти у сучасному суспільстві, а впровадження світових стандартів у вітчизняній освіті на засадах Болонської угоди визначає необхідність врахування досвіду країн, зокрема США, які є одним із лідерів на міжнародному освітньому ринку. Поодинокі дослідження стосуються і стереотипних мовленнєвих одиниць, що вивчаються на матеріалі різних мов і під різними термінами (Р. Г. Загідуліна, Т. П. Третьякова, В. Я. Юкало, Д. Байбер, В. Кортес, Е. Рей).

Актуальність дослідження визначається посиленою увагою сучасної лінгвістики до питань оптимізації спілкування шляхом використання етикетних мовленнєвих стереотипів (ЕМС). Важлива роль американського науково-академічного дискурсу робить своєчасним вивчення функціонування засобів поліпшення комунікативної взаємодії у такій важливій соціальній сфері, як вища освіта.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано на кафедрі іноземних мов Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України згідно з плановою темою науково-дослідної та науково-методичної роботи кафедри іноземних мов Центру “Германські, романські та слов'янські мови: культура, когніція, комунікація, лінгвопедагогіка” (державний реєстраційний номер 0113U000816). Тему дисертації затверджено Вченою радою Центру наукових

досліджень та викладання іноземних мов НАН України (протокол № 4 від 14 листопада 2007 року).

Метою дослідження є встановлення та аналіз функціонально-дискурсивних і прагматичних характеристик етикетних мовленнєвих стереотипів американського науково-академічного дискурсу.

Досягнення зазначеної мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- обґрунтувати поняття “етикетний мовленнєвий стереотип”;
- визначити основні чинники формування науково-академічного дискурсу як різновиду інституційного дискурсу;
- схарактеризувати стереотипність як ознаку науково-академічного дискурсу;
- проаналізувати функціонально-дискурсивні особливості етикетних мовленнєвих стереотипів у дискурсивних актах усного та писемного науково-академічного дискурсу;
- дослідити інтертекстуальні та інтердискурсивні зв'язки у науково-академічному дискурсі, маркерами яких є етикетні мовленнєві стереотипи;
- визначити кількісно-якісні характеристики етикетних мовленнєвих стереотипів усного та писемного науково-академічного дискурсу;
- виявити та описати стратегічний інструментарій організації комунікації у науково-академічній сфері, який виражається за допомогою етикетних мовленнєвих стереотипів.

Об'єктом дослідження є етикетні мовленнєві стереотипи сучасного американського науково-академічного дискурсу, репрезентованого в усній (колоквіуми, лекції, семінари тощо) та писемній (підручники університетського рівня) формах. **Предметом** вивчення є функціонально-дискурсивні та прагматичні характеристики етикетних мовленнєвих стереотипів у зазначеному типі дискурсу.

Матеріалом дослідження слугували транскрибовані тексти Мічиганського корпусу науково-академічного мовлення (MICASE – Michigan Corpus of Academic Spoken English) загальним обсягом 1847433 слововживань, а також тексти підручників із різних дисциплін, які використовують у навчальному процесі в американських вищих навчальних закладах, загальним обсягом 9958 сторінок.

Реалізація поставленої мети та розв'язання конкретних завдань ґрунтується на застосуванні **комплексної методики**, яка поєднує традиційні та новітні методи лінгвістичного аналізу. Зокрема, *методи інформаційного пошуку, електронної обробки даних, вибіркового добору та суцільної вибірки* були використані для формування корпусу фактичного матеріалу; *описовий метод* залучено для теоретичного аналізу проблемних питань та узагальнення

спостережень над зібраним фактичним матеріалом; *аналіз словникових дефініцій* було залучено для визначення термінів “науково-академічний дискурс” і “стереотип”; *конверсаційний та композиційно-текстовий аналіз* використані для вивчення структури науково-академічного дискурсу; *контекстно-інтерпретаційний метод, актомовленнєвий та дискурсивний аналіз* застосовані для аналізу функціонального потенціалу етикетних мовленнєвих стереотипів науково-академічного дискурсу, а також встановлення риторично-дискурсивних стратегій побудови науково-академічного дискурсу та стратегій захисту “соціального обличчя” комунікантів; *методи корпусної лінгвістики*, зокрема *метод конкордансів*, і *кількісна обробка даних*, дали змогу окреслити квантитативні параметри функціонування етикетних мовленнєвих стереотипів в усному та писемному науково-академічному дискурсі.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що у ній *уперше*: *здійснено* функціонально-дискурсивний і прагматичний аналіз етикетних стереотипних одиниць мовлення на матеріалі американського усного та писемного науково-академічного дискурсу; *теоретично обґрунтовано* виокремлення науково-академічного дискурсу як різновиду інституційного дискурсу; *визначено* роль етикетних мовленнєвих стереотипів як маркерів інтертекстуальних та інтердискурсивних зв'язків у науково-академічному дискурсі; *проаналізовано* риторично-дискурсивні стратегії та стратегії захисту “соціального обличчя” комунікантів у науково-академічному дискурсі, засобами реалізації яких виступають етикетні мовленнєві стереотипи.

Наукова новизна отриманих результатів узагальнена у **положеннях, що виносяться на захист**:

1. Етикетні мовленнєві стереотипи – це відносно стійкі, відтворювані у типових ситуаціях комунікативні одиниці, які сприяють оптимізації спілкування, зокрема встановленню і завершенню контакту, підтриманню мовленнєвої взаємодії, структуруванню дискурсу тощо.

2. У науково-академічному дискурсі етикетні мовленнєві стереотипи забезпечують реалізацію фатичних, організувальних, інформативних, спонукальних та оцінних дискурсивних актів.

3. Усний та писемний різновиди науково-академічного дискурсу характеризуються певними розбіжностями у вживанні етикетних мовленнєвих стереотипів як якісного, так і кількісного плану, проте їм обом притаманна етикетна складова.

4. Риторично-дискурсивні стратегії висловлення власної позиції, урахування різних поглядів і вираження “чужих” поглядів реалізуються через етикетні мовленнєві стереотипи, які оформлюють відповідні риторично-дискурсивні ходи.

5. Захист “соціального обличчя” є характерною ознакою американського науково-академічного дискурсу. Засобами реалізації стратегій захисту позитивного та негативного “соціального обличчя” виступають етикетні мовленнєві стереотипи.

Теоретичне значення роботи зумовлено тим, що її результати та висновки є внеском у дискурсологію, розробку питань функціональної лінгвістики, лінгвопрагматики, риторики та теорії мовленнєвої комунікації. Фактичний матеріал, спеціально дібраний для дослідження та відповідно систематизований, може бути використаний для укладання словника найбільш уживаних мовленнєвих одиниць досліджуваного дискурсу, що сприяють оптимізації спілкування комунікантів у науково-академічній сфері.

Практична цінність одержаних результатів полягає у можливості їх використання у процесі викладання англійської мови, передусім для спеціальних цілей, у спецкурсах із теорії дискурсу, теорії комунікації, лінгвопрагматики, а також при укладанні різноманітних навчальних матеріалів і написанні наукових робіт у галузі лінгвістики. Результати дослідження також можуть бути корисними для викладачів вищих навчальних закладів України, які викладають англійською мовою.

Особистий внесок дисертанта. Усі результати дослідження отримані дисертантом самостійно. У статті у співавторстві авторці належить добір та аналіз матеріалу.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та наукові результати дисертації обговорені на засіданнях кафедри іноземних мов Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України (2007–2016), а також виголошені на дванадцятьох конференціях, у тому числі трьох *міжнародних*: “Мовно-культурна комунікація в сучасному соціумі” (Київ, 2008, 2009), “Навчання англійської академічної комунікації в Україні: проблеми та перспективи” (Львів, 2008), та дев’яти *науково-практичних*: “Сучасне мовознавство та наукова спадщина В. В. Акуленка” (Київ, 2008–2016).

Публікації. Результати проведеного дослідження висвітлено у 16 публікаціях: 13 статей вийшли друком у фахових виданнях, затверджених МОН України (12 із них виконано одноосібно); 2 статті – у зарубіжних фахових виданнях. Є одні тези доповіді на міжнародній конференції. Загальний обсяг публікацій – 7,45 др. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списків використаної літератури (240 позицій, з них 59 іноземними мовами), довідкової літератури (8 праць) та джерел ілюстративного матеріалу (139 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 200 сторінок, основний текст – 168 сторінок. У дисертації подано 2 таблиці та 1 рисунок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано його мету, об'єкт, предмет, визначено методи, наукову новизну, викладено основні положення, що виносяться на захист, сформульовано теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи, зазначено особистий внесок дисертанта, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та опубліковані праці, визначено структуру й обсяг роботи.

У першому розділі **“Теоретико-методологічні засади вивчення етикетних мовленнєвих стереотипів у науково-академічному дискурсі”** розкрито зміст поняття “етикетний мовленнєвий стереотип”, узагальнено основні підходи до аналізу і типології дискурсу, уточнено поняття “науково-академічний дискурс”, з'ясовано роль ввічливості та мовленнєвого етикету для успішної взаємодії комунікантів у досліджуваному типі дискурсу, розглянуто стереотипність як ознаку науково-академічного дискурсу. Розроблено методику та описано етапи дослідження етикетних мовленнєвих стереотипів науково-академічного дискурсу.

Мовленнєві стереотипи, функцією яких є забезпечення етикетизації спілкування задля реалізації персуазивної інтенції адресанта у плані поліпшення ефективності комунікації з урахуванням фактора адресата (О. М. Ільченко), визначаємо як етикетні мовленнєві стереотипи. Під **етикетними мовленнєвими стереотипами науково-академічного дискурсу** розуміємо стійкі, відтворювані у типових ситуаціях комунікативні одиниці, які сприяють оптимізації спілкування, зокрема встановленню і завершенню контакту, підтриманню мовленнєвої взаємодії, структуруванню дискурсу тощо. ЕМС характерні відтворюваність у типових комунікативних ситуаціях, прагматична спрямованість, конвенційність та обмежена варіативність мовної структури. Ці критерії покладено в основу добору корпусу матеріалу дослідження.

Комунікативно-прагматичний підхід як один із найпоширеніших напрямів у сучасній лінгвістиці відкриває перспективи для дослідження усного та писемного спілкування у вищих навчальних закладах як особливого типу дискурсу – **науково-академічного**. Це процес і результат комунікативної взаємодії у сфері вищої освіти з метою передачі фахових знань, закладення методологічних основ осмислення фактів дійсності та підготовки спеціалістів вищої кваліфікації, а також особливий тип інтерперсональної взаємодії адресанта й адресата, в якій адресант цілеспрямовано впливає на когнітивну сферу адресата з метою формування в останнього основ системи фахових знань і фахового мислення.

НАД належить до інституційного спілкування за сферою функціонування і має такі конститутивні ознаки: учасники – викладачі і студенти; хронотоп – місце (вищий навчальний заклад) та задалегідь

визначений час; мета – передача фахових знань і підготовка спеціалістів високої кваліфікації; дві основні стратегії: інформативна та регулятивна; цінності, які реалізуються у двох основних концептах: знання і навчання; жанровий склад усного та писемного дискурсу; прецедентні тексти та дискурсивні формули.

Від наукового дискурсу НАД відрізняють комунікативна мета передачі наявних знань з тієї чи іншої галузі, закладання основ фахового мислення, підготовка спеціалістів високої кваліфікації; когнітивна складова – здобути знання; прагматичні характеристики – доступність, чіткість, логічність надання інформації, через орієнтацію на адресата та рівень його знань, а також асиметрія інтерперсональних стосунків учасників дискурсу. Різниця між академічним (педагогічним) дискурсом і НАД полягає у спрямованості останнього на формування фахового світогляду, освоєння студентами концептуальних основ і методології інтерпретації дійсності у певній галузі науки або практичної діяльності, залучення студентів до основ наукових досліджень, особливо сьогодні, у контексті дослідницьких університетів.

Стереотипність виступає важливою ознакою НАД, що забезпечує оптимізацію передачі інформації у цій сфері, єдність організації навчальних занять і комунікативної взаємодії між викладачем та студентом. Стереотипність НАД спостерігається у його структурно-композиційній організації і прагматичному аспекті. Структурно-композиційна стереотипність виявляється у стандартизованості жанрів, відносній стабільності їхньої композиційної структури, наборі композиційних блоків та їхніх функцій, сукупності мовних засобів і мовленнєвих стереотипів їх реалізації. Прагматична стереотипність НАД реалізується стереотипами маркування рольових відносин, модальності, інтертекстуальних та інтердискурсивних відносин.

Методологічна основа дисертації базується на застосуванні чотирьох основних принципів сучасного мовознавства, а саме: антропологічності, експансіонізму, експланаторності та функціоналізму/неофункціоналізму (О. С. Кубрякова), які уможливають здійснення комплексного міждисциплінарного підходу, дослідження ролі ЕМС в організації мовленнєвої діяльності людини, пояснення закономірностей функціонування ЕМС у різних підтипах НАД.

Основною одиницею комунікативної взаємодії вважаємо дискурсивний акт (ДА) (А. М. Приходько, М. Култхард, Дж. Синклер), що є послідовністю мовленнєвих актів (МА) або дій, об'єднаних спільною настановою для реалізації конкретної мети. Конститутивним елементом ДА виступає МА, який за обсягом іноді може збігатися з ДА. Основні структурні одиниці комунікативної взаємодії НАД можна представити у такій послідовності: *комунікативний акт* → *дискурсивний акт* → *мовленнєвий акт*. Дослідження

передбачало з'ясування закономірностей функціонування ЕМС у різних дискурсивних актах НАД.

Застосування методики комплексного аналізу зумовило п'ять етапів проведення дослідження: 1) уточнення змісту поняття “етикетний мовленнєвий стереотип”, “науково-академічний дискурс” із застосуванням аналізу словникових дефініцій, виявлення конститутивних ознак НАД за допомогою конверсаційного і композиційно-текстового аналізу, встановлення жанрових різновидів усного та писемного НАД шляхом жанрово-стилістичного аналізу; 2) виявлення номенклатури ДА завдяки залученню методів контекстно-ситуативного та прагматичного аналізу; 3) вивчення функціонального аспекту ЕМС, застосовуючи актомовленнєвий та структурно-семантичний аналіз; 4) обробка та інтерпретація даних із застосуванням методу конкордансів та елементів кількісного аналізу; 5) вивчення прагматичних характеристик НАД шляхом дискурсивного аналізу з урахуванням соціолінгвістичного підходу.

У другому розділі **“Функціонально-дискурсивні особливості етикетних мовленнєвих стереотипів у науково-академічному дискурсі”** проаналізовано функціонально-дискурсивні характеристики ЕМС у різних ДА усного та писемного НАД; з'ясовано роль засобів візуалізації для поліпшення писемної комунікації у науково-академічній сфері; розглянуто роль ЕМС як маркерів інтертекстуальних та інтердискурсивних зв'язків у досліджуваному типі дискурсу; здійснено кількісно-якісну характеристику ЕМС усного та писемного НАД.

ЕМС функціонують у **фатичних, організувальних, інформативних, спонукальних та оцінних** дискурсивних актах НАД, залежно від намірів комунікантів.

Мовленнєві дії у *фатичних ДА усного НАД* спрямовані на встановлення, підтримання та завершення взаємодії комунікантів, що відповідає стадіям дискурсу. Звідси виокремлюємо ДА встановлення контакту, ДА підтримання контакту та ДА розмикання контакту. До першого підтипу відносимо привітання і фатичну (контактовстановлювальну) бесіду. Встановлення контакту може відбуватися за допомогою метакомунікативних МА, перформативів і непрямих директивів, виражених ЕМС: *Good morning!, Good afternoon!, Good evening!, Welcome! Could I have your attention?.* ДА підтримання контакту включає висловлювання спрямовані на перевірку контакту і контролю уваги з боку адресата. Сюди належать вокативи та метакомунікативи, представлені ЕМС: *(All) right (so far)?; Okay?; Yes?; Correct?; (Is that) clear?; Is everyone following?; Are you with me?; Right?; Do you see what I mean?; Do you see what I'm saying?; You see?; Can you see (this)?; Got the point here?.* До ДА розмикання контакту відносять побажання, подяки, прощання, які реалізуються метакомунікативами і перформативами,

серед яких ЕМС є *Good bye!, Bye!, See you!, I'm gonna say good-bye.*

Організувальні ДА спрямовані на організацію та забезпечення послідовності перебігу комунікації. Вони позначають тему і підтему, порядок структурних частин, порядок розгортання та підсумовування інформації. Наприклад, у вступному комунікативному блоці вживаються ЕМС, що вказують на тему і мету заняття: *I'd like to talk (to you) today about ...; we are going to (gonna) talk about ...; today we're going to be talking about ...; what I wanna do today with you is ...; so this is what I am going to talk about ...; I wanna focus on ...; the main focus will be ...; my plans are to talk about ...; what we plan to do is ...; I'm gonna lecture on ...; the topic for today's lecture is ...; the point of today's lecture is ...; this is the schedule for today...*:

What we're gonna do in today's lecture is we're basically done with history, we're done with methods, and we're going on to biopsychology. So we're gonna talk about biopsychology from a couple of different perspectives, and before I talk we're gonna talk about biopsychology as it relates to sort of our evolutionary heritage, we're also gonna talk about biopsychology as it relates to the immediate moment ... (Intro Psychology Lecture).

ЕМС у складі цих ДА здебільшого оформлені як парантези і не змінюють іллокуції МА, у яких вживаються. ЕМС *OK/all right* притаманна поліфункціональність, адже ці одиниці виявляють різні функції в усному НАД, а саме: введення нової інформації, перехід від однієї теми до іншої, а також підсумовування.

Інформативні ДА усного НАД спрямовані на оптимізацію сприйняття та запиту інформації, зокрема її актуалізацію, екземпліфікацію та контрастування. У них втілена якісна характеристика ДА – раціональна оцінка інформації. У більшості випадків ЕМС у складі цих ДА не мають власної актомовленневої структури, а модифікують іллокуцію констативу. Найпоширенішими ЕМС у ДА цього типу є *basically, in essence, particularly, as well, in other words, for example, by the way, although, though, however, in fact*:

In essence what these proteases do is digest a path through the surrounding tissue (Biology Lecture).

Спонукальні ДА виражають волевиявлення мовця, адресоване слухачеві щодо виконання певних дій. Удаючись до спонукування, адресант впливає на мислення і свідомість співрозмовника. ЕМС у складі спонукальних ДА в усному НАД представлені переважно прямими або непрямими експліцитними директивними МА, що містять ознаки перформативності та спрямовані на заохочення до здійснення розумових операцій чи навчальних дій. З-поміж категоричних МА для усного американського НАД характерне вживання, насамперед, вказівок, виражених прямими директивами (ін'юнктивами):

Look at multiple species, think about the landscape, think about conservation issues from a much larger perspective, and including human interests, because without getting human interests into the picture, you can never resolve most conservation issues (Biology of Birds Lecture).

Реалізацію усного НАД також забезпечують ДА позитивних оцінок, які вербалізують МА компліменту, похвали та схвалення. В усному НАД для вираження схвалення функціонують такі стереотипні одиниці: *that's a very good idea/question; that's a (very) good point; you've got a good point there; I agree entirely; that's exactly what we need; that's an interesting point/question; very interesting*. Негативна оцінка створюється лексичними одиницями, що містять у собі частки *not*, хоча не є характерною для американського усного НАД і може поширюватися лише на окремі сторони об'єктів навчальної діяльності, а не на суб'єктів комунікації (їх дії, судження тощо). До стереотипних одиниць на позначення негативної оцінки змісту повідомлення відносимо: *not good, uninteresting, unuseful, useless, unfortunately*. Таке превалювання позитивної оцінки в американському НАД свідчить про домінування норм етикетизації академічного спілкування як позитивної взаємодії викладача та студента, взаємного прийняття і схвалення.

За результатами кількісно-якісного аналізу ДА усного американського НАД, які містять ЕМС, на оптимізацію передачі навчальної інформації спрямовано 24,12 % усіх ДА, серед яких найбільше функціональне навантаження несуть інформативні ДА, а найменше – спонукальні (табл. 1).

Писемний НАД виступає особливою формою міжособистісного спілкування, яке відбувається через візуальний канал передачі інформації – текст підручника. У структурі писемного НАД виявляються ті ж типи ДА, що і в усному, зокрема **фатичні, організувальні, інформативні, спонукальні та оцінні** (табл. 2).

Серед *фатичних* ДА виділяємо ДА встановлення контакту, ДА підтримання контакту та ДА розмикання контакту. Послідовність ДА писемного НАД визначається його структурою. Велику роль відіграють допоміжні структурні елементи такі, як передмова, вступ та висновки. Саме у передмові (*preface*) або у вступі (*introduction*) автор(и) підручника вступають у контакт із читачем. ДА підтримання контакту з читачем реалізуються через запитання або вправи, які зазвичай подаються в кінці параграфів і передбачають самостійну роботу читача із книгою. Що стосується висновків, післямови, рекомендацій щодо подальшої роботи наприкінці підручника, то у проаналізованому матеріалі ми не зафіксували прикладів використання таких структурних частин. Цей факт пояснюємо можливістю неодноразового звернення до підручника, рекурентним характером письмової комунікації у науково-академічній сфері.

Таблиця 1

Кількість дискурсивних актів, які містять етикетні мовленнєві стереотипи в усному науково-академічному дискурсі

Тип ДА		Кількість ДА, які містять ЕМС	
		Абсолютна кількість, ДА	Відносна кількість, %
Фатичні ДА	ДА встановлення контакту	27	0,03 %
	ДА підтримання контакту	2446	3,4 %
	ДА розмикання контакту	105	0,14 %
Організувальні ДА		1665	2,3 %
Інформативні ДА		8535	11,8 %
Спонукальні ДА		312	0,43 %
Оцінні ДА	ДА позитивної оцінки	3906	5,42 %
	ДА негативної оцінки	387	0,53 %
Загальна кількість ДА		17383	24,12 %

Таблиця 2

Кількість дискурсивних актів, які містять етикетні мовленнєві стереотипи у писемному науково-академічному дискурсі

Тип ДА		Кількість ДА, які містять ЕМС	
		Абсолютна кількість, ДА	Відносна кількість, %
Фатичні ДА	ДА встановлення контакту	18	0,01 %
Організувальні ДА		6678	3,7 %
Інформативні ДА		11545	6,4 %
Спонукальні ДА		468	0,2 %
Оцінні ДА		54	0,02 %
Загалом		18763	10,33 %

Організувальні ДА зазвичай реалізуються у констативах і промісивах. Наприклад:

We begin by reviewing what we know about the category Cat of categories and functors and tying up some loose ends (Category Theory).

До *інформативних* ДА належать ті, що сприяють актуалізації інформації, екземпліфікації, контрастуванню. У більшості випадків, складники цих ДА не мають власної актомовленневої структури, а модифікують ілюкацію констативу. У писемному НАД із цією метою вживаються такі стереотипні висловлення: *note (that), recall (that), notice (that), assume (that), it is interesting to ..., interestingly, importantly, it is important to note (that) ..., it is important to bear in mind (that) ..., notably, particularly, of particular interest ..., of particular importance ...*. Наприклад:

It is important to note that the random particle flux is inversely proportional to the square root of the particle mass (Fundamentals of Plasma Physics).

Спонукальні ДА реалізуються через прямі директиви, які містять ЕМС з дієсловами наказового способу. На відміну від усного НАД, у писемному дискурсі *оцінні* ДА мають в основному раціонально-логічний, а не емоційно-експресивний характер. Раціонально-логічна оцінка бере участь у їх змістовому оформленні.

У цілому, за спільності типів ДА, які містять ЕМС в американському усному та писемному НАД, їх відрізняє частотність вживання, що показує різні шляхи оптимізації усної та писемної комунікації у науково-академічній сфері. Дані кількісного аналізу свідчать про значущість оптимізації комунікації для американського НАД, причому найважливішими є інформативні ДА, які виділяють важливу з погляду адресанта інформацію.

Однією з характерних особливостей американського писемного НАД є поєднання тексту та засобів візуалізації з метою поліпшення взаємодії між адресантом і адресатом: деяким з візуальних засобів властиві ті ж функції, що й організуючим чи інформативним ДА (виділення шрифтом – маркування інформації як важливої, графічна ілюстрація – екземпліфікація). Візуальні засоби також можуть підсилювати функцію ЕМС. У писемному НАД вживаються ЕМС, які забезпечують перехід від власне текстових до зображальних засобів: *(As) Figure 1.1. shows / illustrates / presents / gives examples; as shown / illustrated / indicated in Figure 2.1.; Figure 3.1. is a general representation of ...; See Figure 1 ...; (As) Table 1 shows / summarizes / lists ...; as shown / illustrated / given in Table 5. 2.*

Table 2.1 summarizes the advantages and disadvantages of each approach (Principles of Management).

Інтертекстуальність НАД полягає у багатовимірному зв'язку текстів із численними цитованими текстами, які покладено в їх основу. ЕМС, що вживаються на позначення інтертекстуальних зв'язків, оформлені як

парантези або самостійні речення і не мають власної актомовленнєвої реалізації, а модифікують іллокуцію МА констативів. Засоби маркування інтертекстуальності залежать від точності/неточності референції і цитації.

Інтердискурсивність НАД полягає у взаємодії дискурсу з різноманітними вербальними семіотичними системами і невербальними знаковими системами (графіки, діаграми, схеми, фотографії тощо). Засобами маркування інтердискурсивності в НАД виступають ЕМС-парантези, які сигналізують про зміну дискурсу. Зміна кодової системи може відбуватися і без маркування ЕМС.

Третій розділ **“Прагматичні характеристики етикетних мовленнєвих стереотипів у науково-академічному дискурсі”** присвячено аналізу антропокомпонентів НАД; виокремленню основних риторично-дискурсивних стратегій та ходів, що використовуються адресантом у досліджуваному типі дискурсу та аналізу ЕМС як засобів їх реалізації; виявленню стратегій захисту “соціального обличчя” комунікантів, засобами маркування яких виступають ЕМС. Прагматичний аспект американського НАД характеризується тенденцією до скорочення соціальної (горизонтальної) дистанції і дистанції влади (вертикальної). Маркерами соціальної дистанції у мовленні виступає характер звертань; показниками дистанції влади – рівень мовленнєвого домінування комуніканта, який виражається через імперативні мовленнєві дії.

Стереотипною моделлю етикетної взаємодії, яка на мовному рівні вербалізується етикетними стереотипами-звертаннями, є демонстрація рівності комунікантів (викладача і студентів), незважаючи на їхню статусну нерівність у дійсності. Звертання у НАД відіграють подвійну роль: залучення студентів і викладача до спільної діяльності (підкреслення їх єдності та рівності у навчальній співпраці) і підвищення статусу студентів. В американському НАД наявна тенденція до комунікативного нівелювання вертикальної дистанції обома сторонами комунікативного процесу, яку вважаємо специфічною рисою цього типу дискурсу. До прямих вербальних маркерів адресованості у писемному НАД належить безпосередня номінація адресата. Писемному НАД також властива тенденція до комунікативного нівелювання вертикальної дистанції між учасниками спілкування і підкреслення ролі адресата повідомлення як його активного співтворця.

Незважаючи на визначений характер і диференціацію соціальних статусів учасників американського НАД, у мовних засобах відсутня репрезентація рольового маркування, позначення наукового ступеня чи звання при звертанні; передача комунікативної ініціативи відбувається безперешкодно, дискусії ведуться без апелювання до авторитету викладача. ЕМС, які забезпечують маркування антропокомпонентів американського НАД та їхніх відносин, реалізуються моделями вокативів (особистих або

узагальнених звертань), імпліцитних та непрямих директивів і квеситивів.

Прагматичні цілі НАД досягаються за допомогою реалізації риторично-дискурсивних стратегій – сукупності риторично-дискурсивних ходів, що реалізуються комунікантами у процесі їхньої взаємодії та забезпечують успішність досягнення комунікативної мети шляхом оптимізації спілкування. У проаналізованих фрагментах НАД виділяємо риторично-дискурсивні стратегії, що стосуються *висловлення власної позиції, урахування різних поглядів та вираження “чужих” поглядів*. Вони реалізуються через риторично-дискурсивні ходи, засобами маркування яких виступають ЕМС.

Риторично-дискурсивну стратегію *висловлення власної позиції* забезпечують риторично-дискурсивні ходи нейтрального вираження власної думки, емпатичного висловлення власної позиції, імплікації власної думки, а також висловлення аргументованої згоди. Стратегія висловлення власної позиції включає низку риторично-дискурсивних ходів, які реалізуються ЕМС різної структури від парантез до речень. Так, у НАД *нейтральне вираження власної думки* мовця або автора здійснюється через уживання стереотипних висловлювань типу: *I (we) think, I (we) consider, I (we) believe, I (we) suggest, I (we) guess, to my (our) mind, in my (our) opinion, my (our) view(point) is ..., I’m (not) convinced, if I’m (we’re) not mistaken, to me, as far as I’m concerned, as I see it*. Особовий займенник *we* вказує на кількох мовців або авторів, об’єднаних спільними поглядами. Розглянемо приклад.

I think the Bible is the most cited book at least in the West and Marx comes second (Political Science Lecture).

У поданому фрагменті лектор експлікує свою точку зору нейтрально. Адресант допускає існування відмінних поглядів та надає можливість аудиторії оцінити його думку і, можливо, висловити свою.

Стратегія *урахування різних поглядів* передбачає використання таких риторично-дискурсивних ходів як висловлення часткової згоди, підтримка думки, “балансування” аргументів, наведення додаткової інформації та доведення. Засобами реалізації стратегії *урахування різних поглядів* виступають ЕМС, які оформлюють відповідні риторично-дискурсивні ходи.

Стратегія *вираження “чужих” поглядів* передбачає застосування таких риторично-дискурсивних ходів як протиставлення, цитування, вираження аргументованої незгоди, які своєю чергою реалізуються за допомогою ЕМС.

In the view of most modern progressive economists, the wage or salary does not depend merely on technology (Economics: an introduction to traditional and progressive views).

Реалізація стратегій захисту обличчя є однією із важливих функцій ЕМС як засобів оптимізації комунікації. Серед стратегій захисту “позитивного обличчя” для американського НАД характерні такі:

“використовуйте маркери внутрішньогрупової належності”, “допускайте, створюйте, заявляйте про спільні інтереси”, “прагніть згоди”, “уникайте незгоди”, “залучайте до діяльності і мовця, і слухача”, “надавайте пояснення”. Зі стратегій захисту “негативного обличчя” у НАД виділяємо такі: “знижуйте ступінь нав’язування”, “використовуйте безособові позначення мовця і слухача”, “поводьте себе так, ніби співрозмовник робить Вам послугу, а не Ви йому”.

ВИСНОВКИ

Етикетні мовленнєві стереотипи – відносно стійкі, відтворювані у типових ситуаціях комунікативні одиниці, які сприяють оптимізації спілкування, зокрема встановленню і завершенню контакту, підтриманню мовленнєвої взаємодії, структуруванню дискурсу для кращого сприйняття адресатом тощо. ЕМС характеризуються відтворюваністю у типових комунікативних ситуаціях, прагматичною спрямованістю, конвенційністю та обмеженою варіативністю мовної структури.

НАД виділяється як окремий тип комунікативної взаємодії у сфері вищої освіти. Із позицій комунікативно-прагматичного підходу НАД визначається як процес і результат комунікативної взаємодії у сфері вищої освіти з метою передачі фахових знань, закладення методологічних основ осмислення фактів дійсності та підготовки спеціалістів вищої кваліфікації, а також особливий тип інтерперсональної взаємодії адресанта й адресата, в якій адресант цілеспрямовано впливає на когнітивну сферу адресата з метою формування в останнього основ системи фахових знань і фахового мислення. Визначення НАД як різновиду інституційного спілкування ґрунтується на таких критеріях: 1) специфічна мета спілкування, що полягає у передачі фахових знань, закладенні методологічних основ професійного осмислення фактів дійсності та підготовці спеціалістів високої кваліфікації; 2) наявність учасників із рольовими характеристиками та комунікативно-прагматичними намірами; 3) специфіка ключових концептів – знання і навчання; 4) жанрова розгалуженість дискурсу; 5) прецедентні тексти та дискурсивні формули.

Стереотипність НАД спостерігається у його структурно-композиційній організації (стандартизованість жанрів, стабільність композиційної структури, сукупність мовних засобів і мовленнєвих стереотипів їх реалізації) і в прагматичному аспекті (стереотипи маркування рольових відносин, модальності, інтертекстуальних та інтердискурсивних відносин).

ЕМС забезпечують реалізацію функції етикетизації у фатичних, організувальних, інформативних, спонукальних та оцінних дискурсивних актах НАД. ЕМС виступають засобами оптимізації спілкування у фатичних ДА, виконуючи функцію встановлення, підтримання та розмикання контакту. Організувальні ДА реалізуються за допомогою ЕМС, що позначають тему і підтему, порядок структурних частин, порядок розгортання та

підсумовування інформації. Вони забезпечують структурно-композиційну організацію дискурсу, сприяють його поетапному розгортанню. Інформативні ДА американського НАД спрямовані на оптимізацію сприйняття та запиту інформації, а саме: її актуалізацію, екземпліфікацію, контрастування, виражені ЕМС. Етикетизація сприяє поліпшенню ефективності засвоєння навчальної інформації у НАД. Спонукальні ДА складаються з експліцитних директивних МА, спрямованих на заохочення до здійснення розумових операцій або навчальних дій. Уникнення тиску на співрозмовника забезпечується вживанням непрямих директивів, реалізованих ЕМС. Оцінним ДА властива функція створення емотивного фону мовленнєвої взаємодії, яка сприяє оптимальній передачі та ефективному засвоєнню навчальної інформації. НАД характеризується вживанням ДА позитивних оцінок, вербалізованих МА схвалення, компліменту та похвали. Негативна оцінка є вибірковою, спрямованою переважно на предмет навчальної діяльності а не на суб'єкти комунікації. Превалювання позитивної оцінки в американському НАД свідчить про домінування норм етикетизації академічного спілкування як позитивної взаємодії викладача та студента.

Поряд із вербальними засобами у науково-академічній комунікації важливе місце посідають графічні і зображальні засоби, які підсилюють функцію вербальних ЕМС. У писемному НАД також вживаються ЕМС, які забезпечують перехід від власне текстових до зображальних засобів.

ЕМС, що виступають засобами маркування інтертекстуальних зв'язків у НАД, не мають власної актомовленнєвої реалізації, а лише модифікують іллокуцію констативів. Інтердискурсивність НАД полягає у взаємодії дискурсу з різноманітними вербальними семіотичними системами і невербальними знаковими системами. Засобами маркування інтердискурсивності у НАД виступають ЕМС-парантези, які сигналізують про зміну типу дискурсу.

Отримані результати кількісного аналізу ДА усного та писемного НАД свідчать про значущість оптимізації комунікації для американського НАД. Найпоширенішими як в усному, так і у писемному НАД є інформативні ДА. Вони виокремлюють найважливішу з погляду адресанта інформацію. Усний НАД має більшу порівняно з писемним кількість засобів етикетизації.

У прагматичному аспекті американський НАД характеризується тенденцією до скорочення соціальної (горизонтальної) дистанції і дистанції влади (вертикальної). Прагматична спрямованість НАД визначає вибір адресантом риторично-дискурсивних стратегій, серед яких основними є стратегія висловлення власної позиції (реалізується через риторично-дискурсивні ходи експлікації нейтральної позиції адресанта, емпатичного висловлення власної точки зору, імпліцитного вираження своєї думки, а

також висловлення аргументованої згоди), стратегія урахування точок зору адресанта і адресата/адресатів (її виражають риторично-дискурсивні ходи висловлення часткової згоди, ототожнення адресанта з іншими, балансування аргументів, наведення додаткової інформації та підсумовування) та стратегія вираження “чужих” поглядів (актуалізується через риторично-дискурсивні ходи протиставлення, цитування, вираження аргументованої незгоди). Засобами маркування цих риторично-дискурсивних ходів виступають ЕМС.

Напрямами подальших наукових розвідок можуть бути дослідження інших функціональних категорій НАД, а також їх порівняння у різних інституційних типах та підтипах.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Шпенюк І. Є. Етикетні мовленнєві стереотипи в американському науково-академічному дискурсі (на матеріалі лекцій та колоквиумів) / І. Є. Шпенюк // *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. – К. : Логос, 2008. – С. 309–314.
2. Ільченко О. М. Стереотипове заперечення в американському науково-академічному дискурсі: культурна специфіка / О. М. Ільченко, І. Є. Шпенюк // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. – 2008. – Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – № 811. – Вип. 55. – С. 12–16.
3. Шпенюк І. Є. Комплімент в усному науковому дискурсі / І. Є. Шпенюк // *Мовні і концептуальні картини світу*. – К. : КНУ імені Т. Шевченка. – 2009. – Вип. 26, ч. 3. – С. 357–360.
4. Шпенюк І. Є. Контекстуальна зумовленість етикетних мовленнєвих стереотипів (на матеріалі усного науково-академічного дискурсу) / І. Є. Шпенюк // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. № 866. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – Х., 2009. – Вип. 59. – С. 98–102.
5. Шпенюк І. Є. Функціональні особливості етикетних стереотипів привертання уваги в американському науково-академічному дискурсі / І. Є. Шпенюк // *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. – К. : Логос, 2009. – С. 266–272.
6. Шпенюк І. Є. Етикетні мовленнєві стереотипи як маркери категорії інтердискурсивності у академічному дискурсі / І. Є. Шпенюк // *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. – К. : Логос, 2010. – С. 244–249.
7. Шпенюк І. Є. Науково-академічний дискурс: сутність та лінгвокультурна специфіка / І. Є. Шпенюк // *Мовні і концептуальні картини світу*. – К. : КНУ імені Т. Шевченка. – 2010. – Вип. 29. – С. 372–377.

8. Шпенюк І. Є. Етикетні риторично-дискурсивні стратегії американського науково-академічного дискурсу / І. Є. Шпенюк // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2011. – С. 301–308.
9. Шпенюк І. Є. Лінгвокультурні особливості американського науково-академічного дискурсу / І. Є. Шпенюк // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2012. – С. 288–296.
10. Шпенюк І. Є. Стереотипність науково-академічного дискурсу / І. Є. Шпенюк // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2013. – С. 201–208.
11. Шпенюк І. Є. Адресантно-адресатний аспект американського науково-академічного дискурсу / І. Є. Шпенюк // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2014. – С. 205–213.
12. Шпенюк І. Є. Стратегії захисту “соціального обличчя” комунікантів в американському науково-академічному дискурсі / І. Є. Шпенюк // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2015. – С. 193–201.
13. Шпенюк І. Є. Етикетні мовленнєві стереотипи у дискурсивних актах науково-академічного дискурсу / І. Є. Шпенюк // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2016. – С. 189–198.
Статті у закордонних виданнях
14. Шпенюк І. Е. Научно-академический дискурс как институциональный тип дискурса / И. Е. Шпенюк // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. Серия: Гуманитарные науки. – Гомель : УО “Гомельский государственный университет им. Ф. Скорины”, 2016. – № 4 (97) – С. 132–137.
15. Shpeniuk I. Lexical bundles as etiquette devices in scientific-academic discourse / I. Shpeniuk // European Journal of Humanities and Social Sciences. – Vienna : East West Association, 2016. – № 2. – P. 58–60.
Тези наукових доповідей
16. Shpenyuk I. Etiquette Stereotypes in American Scientific Abstracts / I. Shpenyuk // Teaching English Academic Writing in Ukraine: Problems and Prospects: Book of Conference Abstracts (in English and Ukrainian). – L'viv : Publishing Centre of Foreign Languages Faculty, Ivan Franko National University of L'viv, 2008. – P.108–109.

АНОТАЦІЯ

Шпенюк І. Є. Етикетні мовленнєві стереотипи американського науково-академічного дискурсу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка МОН України. – Київ, 2016.

У дисертації досліджено особливості реалізації етикетних мовленнєвих стереотипів у американському науково-академічному дискурсі. У роботі встановлено, що етикетні мовленнєві стереотипи відіграють значну роль в оптимізації взаємодії у науково-академічному дискурсі, який кореспондує зі сферою вищої освіти. Даний тип стереотипів забезпечує реалізацію функції етикетизації у фатичних, організувальних, інформативних, спонукальних та оцінних дискурсивних актах американського науково-академічного дискурсу. Інформативні дискурсивні акти, які виокремлюють найважливішу інформацію у виділеній взаємодії, є найбільш поширеними як в усному, так і у писемному науково-академічному дискурсі. Усний науково-академічний дискурс має більшу, порівняно з писемним, кількість засобів етикетизації. Прагматична спрямованість науково-академічного дискурсу визначає вибір адресантом етикетних риторично-дискурсивних стратегій та стратегій захисту “соціального обличчя” адресата.

Ключові слова: етикетний мовленнєвий стереотип, науково-академічний дискурс, фатичний дискурсивний акт, організувальний дискурсивний акт, інформативний дискурсивний акт, спонукальний дискурсивний акт, оцінний дискурсивний акт, стратегія, тактика, мовленнєвий акт.

АННОТАЦІЯ

Шпенюк И. Е. Етикетные речевые стереотипы американского научно-академического дискурса. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко МОН Украины. – Киев, 2016.

В диссертации исследованы особенности реализации этикетных речевых стереотипов в американском научно-академическом дискурсе. В работе установлено, что этикетные речевые стереотипы играют значительную роль в оптимизации взаимодействия в научно-академическом дискурсе, который корреспондирует со сферой высшего образования. Данный тип стереотипов обеспечивает реализацию функции этикетизации в фатических, организующих, информативных, побудительных и оценочных дискурсивных актах американского научно-академического дискурса. Устному научно-академическому дискурсу свойственно большее – по сравнению с письменным – количество средств этикетизации. Прагматическая направленность научно-академического дискурса определяет выбор адресантом этикетных риторически дискурсивных стратегий и стратегий защиты “социального лица” адресата.

Ключевые слова: этикетный речевой стереотип, научно-академический дискурс фатический дискурсивный акт, организующий

дискурсивный акт, информативный дискурсивный акт, побудительный дискурсивный акт, оценочный дискурсивный акт, стратегия, тактика, речевой акт.

ABSTRACT

Shpeniuk I. Y. Lexical Bundles as Etiquette Devices in the American Pre-Scholarly Discourse. – Manuscript.

Thesis for a Scholarly Degree in Philology, Speciality 10.02.04 – Germanic languages. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

The study focuses on discourse-pragmatic features of specific lexical bundles as etiquette devices in the American pre-scholarly discourse. Lexical etiquette bundles are defined as fixed communication units reproducible in typical communicative situations with the aim to improve the interaction. They have four major characteristics that distinguish them from other kinds of lexical bundles: 1) recurrent reproduction in speech in typical contexts; 2) specific functional and pragmatic features; 3) conventionality, i.e. the compliance with the rules of social interaction in a particular culture, specificity for a certain type of discourse and situation; 4) relative fixedness caused by limited variability of language structure.

Pre-scholarly discourse is the process and the result of communicative interaction in higher education to transfer professional knowledge, to lay the methodology foundations of understanding reality and training highly qualified specialists. It is also a special type of interpersonal interaction between the addresser and the addressee, with the sender affecting the recipient's cognition to form the foundations of the system of professional knowledge and professional thinking.

Lexical etiquette bundles function in phatic, organizing, informative, stimulating and evaluative discourse acts depending on communicative intentions of the participants of pre-scholarly discourse. Such etiquette bundles help to facilitate phatic discourse acts. They fulfill the function of establishing, maintaining and breaking a contact. Organizing discourse acts are realized via lexical etiquette bundles denoting topic and subtopic, order of structural parts, developing the ideas, and summarizing the information. They provide structural organization of the discourse, and contribute to its gradual development. Informative discourse acts are aimed at optimizing information perception: its actualization, exemplification, and contrast by means of such etiquette bundles. Stimulating discourse acts express the will of the addresser for the other communicator to perform certain actions. These include: advice, encouragement, offers, and requests. Stimulating discourse acts consist of explicit directive speech acts to encourage mental or training activities. The avoidance of pressure on the interlocutor is conveyed via indirect directives with lexical bundles. Evaluative discourse acts are realized through such speech acts as approval, compliment,

praise or criticism. They create emotional background of verbal interaction that promotes effective transfer of knowledge in educational setting. Positive evaluation prevails in the American pre-scholarly discourse. Negative evaluation is usually targeted not toward the audience, but rather, the subject of discussion. Such bundles occur in phatic, organizing, informative, stimulating and evaluative discourse acts in both spoken and written pre-scholarly discourse. Of all such discourse acts, almost a quarter contain lexical etiquette bundles. This supports our hypothesis that they play an important role as linguistic devices that optimize and facilitate pre-scholarly communication. This also has implications for selecting relevant instructional materials while teaching English as a foreign language, with focus on the linguistic devices examined in this paper.

We argue that the communicative role of the addresser in both spoken and written pre-scholarly discourse is more important than the role of the addressee – a listener and a reader – despite their active participation in communication. Both the nature of addressing, as an indicator of social distance, and the tendency towards leveling the vertical distance between the communicants are key characteristics of this type of discourse.

Lexical etiquette bundles also indicate several rhetorical discourse strategies in the American pre-scholarly discourse. They are: the strategy of expressing the addresser's own viewpoint, the strategy of taking into account the addresser's and addressee's opinions, the strategy of expressing somebody else's points of view. The strategy of expressing the addresser's own viewpoint is realized through rhetorical-discursive moves of conveying the addresser's neutral viewpoint, emphatic expression of the addresser's own viewpoint, implicit and explicit conveying of well-grounded agreement. The strategy of taking into account the addresser's and addressee's opinions presupposes such rhetorical-discursive moves as expressing partial agreement, addresser's identification with others, balancing arguments, giving additional information and summing up. The strategy of expressing somebody else's points of view is implemented through rhetorical-discursive moves of opposing, citing, and expressing reasoned disagreement.

The paper also focuses on the strategies of saving communicators' "social face" in the American pre-scholarly discourse. Such face-saving is a characteristic feature of pre-scholarly discourse. The strategies of saving positive and negative "social face" are conveyed through a plethora of specific etiquette bundles.

Key words: lexical etiquette bundle, pre-scholarly discourse, phatic discourse act, organizing discourse act, informative discourse act, stimulating discourse act, evaluative discourse act, strategy, tactic, speech act.